

A. S. Neill: Egy iskolamester naplója (1915) – részletek-3

június 10, 2014

III. rész

14. fejezet

150. o.

Péntek este a faluházban előadást tartottam „Gyerekek és szüleik” címmel – jó sok szülő jött el kíváncsian, vajon mit tudok én nekik erről mondani. Az előadás után megkértem őket, hogy tegyék fel kérdéseiket.

– Mit mondana annak az embernek, akinek a fia nem csinálja, amit mondanak neki? – kérdezte Brown, az asztalos.

– Megkérném azt az embert, hogy nézzen magába, vajon volt-e joga azt parancsolni a gyerekének, aminek a fia ellenszegült. Például, ha maga megparancsolná Jim fiának, hogy ne füttyörésszen, mialatt maga olvas, az a korával és testméretével való visszaélés volna. Amennyire én Jimet ismerem, biztosan abbahagyná viszont a füttyülést, ha szívességgként kérné tőle.

– Csak nem kérhetek a saját fiamtól szívességet! – mondta.

Csak mosolyogtam.

– De más gyerekektől igen. Hiszen nem ragadja meg a gallérjánál fogva Fred Thompsont, és ordítja a fülébe, hogy „Most azonnal add fel azt a levelet a postán!” Finoman megkéri, hogy „Légy szíves, légy jó gyerek, és add fel azt a levelet a postán!” És Fred ezerszer szívesebben adja majd fel a maga egyetlen levelét, mint az apja tonnányi küldeményeit.

A közönség nevetett, Fred apja pedig megszólalt:

– Ó, atyám! Milyen igaza van, mester!

– Kisgyerekkoromban utáltam, amikor arra kényszerítettek, hogy a kertünket gazoljam, – folytattam – ám a szomszédban boldogan szöszöltem órákig is. A gyerekek szeretnek szívességet tenni.

– Na, ja! – vágott közbe Brown. – Ha ott a penny jutalom kilátásban, akkor igen!

– Igen – mondtam, amikor a nevetés elcsendesedett, – de a maga Jim fia szívesebben veszi el Mr. Thompson egy pennyjét, mint a maga hat pennyjét. Az igazság az, hogy maga parancsolgat a fiának, és senki sem szereti, ha parancsokat osztogatnak neki. Higgyék el, hölgyeim és uraim, az apa a házban igazi átok. (Nevetés.) Az apák sosem beszélnek a saját fiaikkal úgy, mint férfi a férfival. Ennek az lesz az eredménye, hogy a fiúk elfedik igazi egyéniségüket, és ha öt percre egyedül kell maradniuk az apjukkal, beáll a kínos csönd, ami az apa számára még kínosabb, mint a fiúnak. Az állatok egyszerűbb fajai között az apaállatoknak nincs is olyan fontos szerepük a családban, sőt gyakran veszélyforrásként tekintenek rájuk. Láttak már valaha szuka kutyát haragra gerjedni, amikor a kan túl közel ment a kölykökhöz? Úgy hallottam, a nőténypókok azzal zárják rövidre a problémát, hogy felzabálják a hímpókot. (Hatalmas nevetés.)

– És mi a helyzet az anyákkal? – szólt közbe valaki, mire a férfiak elcsendesedtek.

– Az anyák még rosszabbak – feleltem. – Az apákban általában még van némi igazságérzet, de az anyáknak aztán az égvilágon semmi igazságérzetük nincs. Az anyák szoktak sírni-ríni, hogy „Liz, te lusta disznó, eridj már, és pucold ki a szegény kisöcséd bakancsát! Ó, istenem, nem is tudom, mi lenne veled kisfiam, ha az anyád itt nem lenne, hogy gondoskodjon rólad!” Az anyák a lányukat még este és szombaton is dolgoztatják, miközben a fiúk kinn játszhatnak. Ez nagyon igazságtalan! A

fiaiknak maguknak kellene pucolni a bakancsaikat, és a szakadt ruháikat megstoppolni. A mosogatásban is segíteniük kéne, és a sepregetésben is.

– Akkor most aszondja, hogy az anyák is csak bajnak vannak? – tette fel a kérdést Brown.

– Nem, azt azért nem – mondtam. – Rájuk nagy szükség van, és bár igazságérzetük nincs, mégis közelebb állnak a gyerekeikhez, mint az apák. Kevésbé távolságtartóak és szigorúak. Láthatják, hogy egy gyerek mennyivel többet mesél el magáról az anyjának, mint az apjának. Általánosságban így elmondhatjuk, hogy egy ostoba anya több kárt okoz, mint egy ostoba apa, de egy átlagos intelligenciával megáldott anya sokkal több hasznára van a gyerekeknek, mint egy ugyanilyen apa.

Ez egy örök, megoldhatatlan probléma. Az anyának a gyerek mellett kell maradnia, és még nem tudom, hogyan lehet elérni, hogy az apát kiebrudaljuk a házból. Szerencsére, az átlag apa annyira papucs, hogy nem is tud túl sok kárt okozni a gyerekeknek otthon.

Az igazság az, hogy a mai szülők nem valók szülőnek, és a következő generáció szülői se lesznek jobbak. Ők ugyanis az én iskolámba járnak per pillanat. Tizennégy éves korukban elhagyják az iskolát – a kiválók már tizenhárom évesen – és aztán a földeken meg a gyárakban fognak robotolni öt vagy hat éven át. Akkor aztán a társadalom szemében már alkalmasak lesznek arra, hogy a gyerekeik erkölcsi és szellemi jólétét biztosítsák. Azt kell, hogy mondjam, hogy ez egy gyalázatos rendszer. Olyan anyáknak lesz teljhatalmuk gyerekeik felett, akik maguk sose tanultak meg gondolkodni, és majdnem teljes hatalmuk lesz gyerekeik fejlődő teste fölött is. Megverhetik, éhezethetik őket. Mérgezhetik gyerekeik tudatát rosszindulattal, ahogy testüket is mérgezhetik a ginnel és egyéb szeszekkel.

És mit tehetünk? Az angolok szemében az otthon szent és

sérthetetlen. Bár, manapság, a mindent elpusztító bombák világát éljük, úgyhogy egy otthon sem sérthetetlen többé, és eljött az ideje, hogy végre kicsit kiszellőztessük házainkat.

— — — — —

Nem hízelelhetek magamnak azzal, hogy sikerült akár egy szülőt is gondolkodásra serkentenem péntek este. A legtöbben az egészet egy fergeteges viccnek tekintették.

Elhatároztam, hogy esti iskolát indítok jövő télen. Látom, hogy a tanrend ajánlja *A polgárok élete és kötelességei* témát. Tizenhat és tizenkilenc éves kor közötti fiúkat és lányokat fogok toborozni az óráimra, hetente kétszer, és azt hiszem, olyan dolgokat fogok nekik mesélni a polgárok kötelességeiről, amit sosem fognak elfelejteni.

Úgy veszem észre, a házas embereket nem könnyű gondolkodásra serkenteni. A falubeli lányok a házasságot tekintik az élet céljának és egyben értelmének is. Felölti a fehér menyasszonyi ruhát, és máris fényévnnyi sebességgel húz felfelé a társadalmi ranglétrán. Tegnap még Mag Brown volt, cseléd a Millside-on, ma pedig Mrs. Smith, aki saját otthon tudhat magáénak.

Szellemi horizontja egyből kitágul. Most már bármiről beszélhet; a gyerek születésének témáját végre nyíltan kitárgyalhatja a többi férjes asszonnyal. Az agresszivitás és szellemi arrogancia természetes módon jelenik meg náluk, a templomba járás magas fokú tiszteletével és az ateizmus miatti felháborodással együtt.

Nem tudok együttérezni azokkal, akik a házasságot a női emnicipáció útjának tartják. A házasság igazából börtön. Bezárja a nőt a négy fal közé, aki ezzel mindenféle előítéletet és álszent gondolatot tesz magáévá. A férfiak, akik a szüfrazsett találkozókön fennhangon hirdetik, hogy a nőknek a tűzhely mellett a helyük, mind korlátolt bolond. Az

otthon négy fala sosem lehet elég a nőknek.

Egy lány egyszer azt mondta nekem, hogy mindig úgy gondolta, a házasság után egy nőnek már csak a múlt létezik.

Ezzel arra gondolt, hogy vége a flört korszakának; szegény ártatlan balga jószág! De tágabb értelemben véve, nagyon is igaza van. Az átlag férjes asszony élete a múlté, ha egyáltalán volt neki élete valaha. Úgyhogy az én esti iskolámba járó lányok számára talán még több a remény, mint az anyjuknak. Ők még nem értek el arra az öntelt, pöffeszkedő szintre, mint a szüleik. Még nem képzelik magukat annyira mindentudónak, hogy ne nyissanak az új gondolatok felé.

A férfiak életébe a házasság nem hoz számottevő változást. A feleség lép az anyjuk helyébe: főznek, mosnak és „abrakoltatják a jószágot”. Az feltűnik nekik, hogy kevesebb a költőpénz, és hogy több túlóráat kell vállalniuk. De az életük nagy vonalakban ugyanolyan marad. Minden szombat este ugyanúgy megisszák a korsó sörüket, és eljárnak a cimboráikkal szórakozni. Nem jutnak több hatalomhoz, sőt, összetehetik a két kezüket, ha azt a keveset, ami eredetileg volt nekik, el nem veszítették teljesen.

Elmék forradalmi változása azzal köszönt be, hogy apa lesz belőlük. Műveltségüket abban a pillanatban kiteljesedettnek érzik, hogy a bába odasúgja nekik: „Gratulálok, Jock, fia született!” Ebben a percben ráébrednek, hogy immáron fontos emberek lettek, vezetők és prédikátorok egyszemélyben; és innentől kezdve módszeresen kioktatják a tanítót az iskolában a nevelésről. Aztán rájönnek, hogy az elméletet gyakorlati példákkal kell alátámasztani, és mindjárt a pap vagy a falu öregjeinek babérjaira törnek.

Hát, én még azelőtt el szeretném kapni Jockot, mielőtt a bába a fülébe dünnyögne. Az cseppet sem érdekel, megnősült-e vagy sem, csak apa ne legyen még!

— — — — —

Ma elkezdtem felolvasni a gyerekeknek Mary Johnstontól *A vállalat rendjét*[1]. Nagyon tetszik a történet és a stílusa is. Malory stílusára emlékeztet; Johnston is átvette azt a trükköt, hogy lélegzetvétel nélkül fúzi a mondatokat a sok „és”-sel. Amikor a stílusról gondolkozom, össze kell szednem a gondolataimat, mit is tanultam az egyetemen a stilisztákról. Ott volt például Sir Thomas Browne és az *Urnás temetés*. Hogy mi értelme volt Browne-t olvasni, azt meg nem tudnám mondani. Mond valamit a szavak dallamáról és a szóképekről, ezt elismerem, de a prózában én nem a dallamra meg a szóképekre vagyok kíváncsi, hanem a történetre meg a gondolatokra. Egyetlen olyan gondolatot sem tudok felidézni, ami Browne, Fisher vagy Ruskin műveiből megragadott volna, de az Ibsen és Nietzsche fordításokból annál több gondolatot tettem magamévá. A stilizálás az angol irodalom keresztje.

Amikor Mary Johnstont olvasom, teljesen elfeledkezem a szavakról. Halványan dereng, hogy mindig épp a megfelelő szót használja, de a hangsúly a történeten van. Amikor Browne temetésekről szóló leírását olvasom, az érdeklődés leghaloványabb szikrája sem éled fel bennem; Handel Sauljának[2] orgonazenéje mindent elnyom. Amikor valaki túl muzikálisan és díszesen ír, mindig gyanítom, hogy gondolatok híján van. Ha valami fontosat akar közölni, azt közölje egyszerű nyelvezettel! Aki a helyi újságban olyanokat ír, hogy „az alvilág kóbor lovagjai, az úgynevezett házalók, akik rekedt rivallásukkal teszik rúttá életünket stb.” az egy fellengzős fajankó. De semmivel sem rosszabb az átlag stilisztánál. Azt hiszem, G. K. Chesterton említette, hogy egy bizonyos író nem volt hajlandó megszólalni, mert hitt a szavak erejében. Az angol írók kilencven százalékanak így kellene tennie.

A költészetben a szavakat nem lehet cserélgetni. Próbáljuk csak a „üdv” szót kicserélni abban a verssorban, hogy „Foszd meg az üdvtől egy kissé magad”[3], és már szépen el is

pusztítottuk a költészetet benne. De úgy gondolom, a prózának ki kellene állnia a nem tökéletes művészi fordítás próbáját is. Az a próza, amelyik ezt nem állja ki, az egy semmitmondó zagyvalék Ruskinok és Browne-ok tollából. Az üres hordó kong a lehangosabban.

— — — — —

Azért a stilisztáknak is lehet némi igazságuk. Ezt az üzenetet kaptam ma reggel: „Tisztelt uram! Kérem, ültesse el Jane-t, mert több cuccal jön haza, mint amivel reggel elmegy hazulról.” Nem is fűzök kommentárt eme remekműhöz.

— — — — —

Vennem kell egy kornettet. Egy tüzérségi kürttel euritmiát tartani sok a tudósnak és a méltóságomnak is. Épp amikor a kecses meghajlás következne, a tudóm felmondja a szolgálatot, és ami utána a hangszeremből felhangzik, már csak szánalmas sípolás. Talán egy tangóharmonika a kornettnél is jobb lenne. Willie Huntert is befogtam a szájharmonikájával, de meddő ötlet volt; valahogy lapos volt az egész. Aztán Tom Macintosh hozta a fésűjét, és ajánlotta magát. Ezek után berekesztettem az euritmiát.

Remélem, a háború után Lloyd George-ot újra kinevezik a Hadfelszerelési Minisztérium élére, de ezúttal az iskolákat látja majd el felszereléssel. A szükséges felszerelés egytizedével sem rendelkezem: szeretnék egy zongorát, egy gramofont, egy kinematográfot sok vígjáték-tekerccsel, és egy könyvtárat tele magazinokkal és képeskönyvekkel. Hintákat és libikókákat akarok a játszótérre, nyulakat és fehéreregereket; hangszereket a réz- és fafúvós zenekarunkhoz.

Szeretek álmodozni. Az igazság azonban az, ha egy nap az

iskolaszék beadná a derekát a sok alkalmatlankodásomnak, és pár rakomány murvát szórna le arra a sáros földdarabra, amit játszótérnek becéznek, hát én majdhogynem szörnyethalnék a meglepetéstől meg az örömtől. Az adófizető ember megtanulja megbecsülni az apró örömeket is, ha azokat szolgálja, akik az adókat elosztják.

15. fejezet

161. o.

Margaret Steel ma elhagyta az iskolát, holnap hajnali ötkor már a gyárban kezdi a műszakot. Margaret ma még egy csillogó szemű, pirosposzgás kislány, három éven belül viszont egy beesett szemű, sápadt szerencsétlen lesz belőle. Soha többé nem fogja tudni, milyen reggel magától ébredni; még az álmait is a gyársziréna hangja fogja kísérteni. Minden áldott nap, télen-nyáron fél ötkor fog felkelni, elkullog a két mérföldes úton a gyárba, és hulla fáradtan fog délután hatkor hazaballagni. Valószínűleg egy gyári munkás felesége lesz, de úgy is tovább kell majd dolgoznia, mert egy fizetésből nem tudják az otthonukat fenntartani. Errefelé házak százai vannak egész nap lakat alatt, de a gyáros Bruce lányai mind kinn élik nagyvilági életüket. Édes Istenkém! Micsoda furcsa képzet a civilizáció!

Kíváncsi vagyok, mikor realizálják az emberek, mi is az a bérmunkarendszer. Amint ráeszmélnek, kirobban egy forradalom, amiben először a nőket terelik ki az iparból. A nyereszkeskedő manapság a nőket eszközként használja csak fel: a férfiak kizsákmányolásához. Minden bizonnyal megvan egy gyári munkásnak a joga ahhoz, hogy annyit keressen, amennyivel el tudja tartani a családját. A nyereszkeskedő válasza erre azonban az: „Szó se lehet róla! Vedd csak feleségül az egyik munkaerőmet, és a kettőtök bére majd elegendő lesz az otthonalapításra.”

Beszélgettem erről Bruce egyik munkavezetőjével egyszer.

– Na, de, – tiltakozott – ha nem számolhatunk a női munkaerővel, be is zárhatjuk a boltot. Nem vehetnénk fel többet a versenyt a többi üzemmel.

– Akkor sem, ha mindenhol eltörölnék a női gyári munkát?

– Én a calcuttai szövőiparra gondoltam, ahol az emberi munkaerő fabatkát sem ér – helyesbített.

– Értem – mondtam. – Szóval a skót kislányoknak az indiai bennszülöttekkel kellene versenyre kelniük?

– Hát, nagyon úgy fest – ismerte el.

Szép kis kalamajka körvonalait látom a közeljövőben élesen kirajzolódni a munkásosztály berkeiben. Ahogy a szakszervezetek egyre erősödnek, és egyértelművé teszik, hogy az irányításuk alá akarják vonni a bányákat és gyárakat, a tőkésék egyből Ázsia és Afrika felé fordulnak. A bennszülöttek kizsákmányolása még csak most kezdődik igazán. Amint eljön a napja, hogy Anglia politikája szocialisztikus irányt vesz, India, Kína és Afrika területén a kapitalizmus szörnyetege tízszeres erővel fog betörni. Egy korbáccsal és pisztollyal irányított Ázsiát látok magam előtt; a keleti messzeségben a sztrájkolókkal rövid úton fognak végezni a tőkésék. Afrika közelmúltjának történelme is aggasztó. Pár éve fekete fivéreink fehér testvéreik jogaiért áldozták az életüket Trasvaalban. Most úgy tűnik, hogy haláluk arra volt csak jó, hogy a tőkésék a johannesburgi Rand Klub ablakaiból lövöldözzék le a fehér sztrájkolókat. Ha a fehér embert ennyibe veszik, akkor már előre rettegek a sztrájkba lépő feketékért.

Igen, a jelen profit-orientált rendszer csak a Távol-Kelet kizsákmányolásának főpróbája. Margaret Steel és társai azért robotolnak, hogy Perzsiát „megnyithassuk” és, hogy Mexikó olajkútjait lecsapolhassuk.

— — — — —

Ma a tőkéről tartottam órát.

– Tegyük fel – kezdtem – van egy gyáram. Akkor ki kell fizetnem a béreket, a gépeket és a nyersanyagot. Amikor eladom a szövetet, több pénzt kapok, mint amennyit én kifizettem. Ezt hívják nyereségnek, és ebből a pénzből új gyárakat állíthatok fel. Amit mindezzel mondani, akarok ez: csak akkor halmozódik fel sok pénz egy kézben, ha vannak, akik dolgoznak. Ha a textilből meggazdagszom, azt a ti szüleitek munkájából teszem, és azokból a gépekből, amiket okos emberek találtak fel. Persze nekem, magamnak is keményen kell dolgoznom, de engem teljes mértékben kárpótol az a pénz, amit a munkámért kapok. Margaret Steel ebben a percben egy szövőgép mellett áll, és ő is keményen dolgozik, de nyomorúságosan keveset kap majd érte. A gyár tulajdonosa úgy tízezer fontot keres évente. Mit csinál vajon a pénzzel?

– Automobilokat vesz belőle – jegyezte meg az egyik fiú.

– Cigaretteket vesz belőle – mondta egy lány.

– Kérem, uram, Mr. Bruce adakozik a kórház számára – vetette közbe egy másik lány.

– Biztos az ágya alatt tartja egy dobozban – mondta egy másik gyerek, és láttam, hogy ezzel a teóriával szinte osztatlan sikert aratott. Ez a felvetés eszembe juttatta, hogy nem szabad figyelmen kívül hagynom a gyermeki gondolkodás behatároltságát, ezért egyszerűbbre szabtam mondandómat. Meséltem nekik a bankokról, kötvényekről, a luxusról, és azt is elmondtam, hogy a drága női ruhákat árusító ember haszontalan munkát végez.

Tom Macintosh úgy tűnt, mélyen elgondolkodik:

– Kérem uram, és mi lesz akkor a sok varrónővel és inassal, ha

nem lesz, amiből fizessék őket? – kérdezte.

– Akkor majd kénytelenek lesznek hasznosabb munka után nézni, Tom – feleltem. – A te apád tizenkét órát dolgozik a hét minden napján, de ha minden inas, sofőr, lovászfiú és vadőr hasznos munkát végezne, akkor apádnak elegendő lenne csak napi hét órát dolgozni. Érted? Nagy-Britanniában negyven millióan élnek, és az éves jövedelme huszonnégy millió font. Ennek az összegnek a fele egy milliónyi ember között oszlik el, és a maradék harmickilenc milliónak kell a többin osztozni.

– De kérem, uram – vetette fel Tom – maga melyik felében van?

– Tom, – magyaráztam – én a többséggel vagyok. Hiszen az igazság is az ő oldalukon áll.

– – – – –

Bruce, a gyáros ma feladott egy rövid hírdetést a helyi újságban: „munkába állás csak hozzátartozók nélkül” – szól a szöveg. Bruce családjának legalább egy tucatnyi tagja van, így aztán biztosan úgy érzi, kiérdemelte, hogy a más hozzátartozóival már ne kelljen bajlódnia. Mondhatom, nagyon együttérzek az öreggel.

De azért azt szeretném tudni, a kertészeknek és sofőröknek miért nem szabad családot alapítaniuk. Ha az urasági rendszer tovább terjeszkedik, eljön a nap, hogy ebben az iskolában már csak a helyi lelkész gyerekei fognak ülni. Akkor pedig, a tanítók és lelkészek kénytelenek lesznek törvénybe iktattatni a poligámiához való jogukat.

Tulajdonképpen tetszik nekem a helyi uraság arcátlan merészsége. Kiállítási marhákat tenyészt, fácánokat vadászat céljára, és gyerekeket, hogy legyen kire hagynia a birtokait. Ezek után leül, és tollat ragad, hogy találjon magának egy rabszolgát „hozzátartozók nélkül”. Hogy miért nem hozat be

inkább egy pár eunuchot Törökországból, azt nem is értem; nyilván arra vár, hogy a Dardanellák tengersizoros is megnyíljon a britek számára.

— — — — —

Épp most olvasgattam a fiúk dolgozatait; elképesztő, miket írnak. Nem is hiszem el, hogy ezeket spontán találják ki. Nem túl hihető, hogy egy kisfiú a hazugságot magától így definiálja: „Az Úr meggyalázása, de a pácban nagyon jól jön”. Már unom az ilyen szellemeskedéseket, ahogy minden iskolai anekdotát is. Az egyetlen, ami említésre méltó, a mérges tanfelügyelőről szóló:

– Na, fiam, – rivallt rá egy bóbiskoló gyerekre a dühös tanfelügyelő – ki írta a Hamletet?

A fiú felkapta a fejét, és riadtan vágta rá:

– Kérem, uram, nem én voltam!

Aznap este a tanfelügyelő a helyi urasággal vacsorázott.

– Ma nagyon mulatságos dolog történt velem – mesélte, miközben szivarra gyújtott.

– Kicsit ideges voltam, és rákiáltottam az egyik gyerekre, hogy „Ki írta a Hamletet?” Mire a kölyök teljesen összezavarodva vágta rá, hogy nem ő volt az.

Az uraság hatalmas hahotával tette hozzá:

– És gondolom, a végén csak kiderült, hogy ő volt!

— — — — —

Lawson ma este átnézett hozzám, és mint mindig, most is

szakmáról vitatkoztunk.

– Rendben van, hogy maga ilyen könnyedén kijelenti, hogy az egész oktatás elhibázott – mondta. – Bárki földig tud égetni egy mások fáradságos munkájával felépített házat egy szál gyufával. De van-e bármi konkrét fogalma arról, mit lehetne az oktatással csinálni, hogy jobb legyen?

Nem először tették fel nekem a kérdést. Hyde Park-béli hordószónok-koromban ezerszer is megválaszoltam már.

– Azt hiszem, tudom a választ – mondtam szerényen. Lawson figyelmesen hátradőlt a székében.

– Na, akkor halljuk, fiam!

Mélyet szippantottam a pipámból.

– Hát, Lawson, a helyzet az, hogy az én koncepcióm csak akkor valósulhatna meg, ha a társadalmat egész másféle gazdasági alapokra helyeznék. Amíg a nemzeti vagyon felerésze egy millió ember kezében összpontosul, addig nem beszélhetünk normális oktatási koncepcióról.

– Rendben – vigyorgott Lawson – a vita, akarom mondani a békesség kedvéért, kap egy Utópiát, ahol nincsenek semmittevő gazdagok. Na, kezdje a mondandóját, fiam!

– Jól van. Először is beszéljünk a jelenkor oktatásáról. Húsz évvel ezelőtt az oktatásnak egyetlen célja volt: az írástudatlanságot felszámolni. Így aztán az olvasás, írás és számítás voltak a legfontosabb elemei. Manapság még mindig nagyon fontosnak tartják ezeket, de felkerült melléjük egy tucatnyi más dolog is a palettára. Lassan-lassan az oktatásnak az lett a célja, hogy a kenyérkeresőket produkáljon. Főzés, famegmunkálás, gépírás, könyvelés, gyorsírás ... ezeket mind bevezették, hogy jobb feleségek, asztalosok és titkárok kerüljenek ki az iskolapadokból.

Lawson, én szívem szerint ezt mind kiebrudalnám az elemi

iskolai tanmenetből. Nem olyan gyerekeket akarok látni, akik tudnak egy jó borsólevest főzni, vagy szép képkeretet fabrikálni, hanem olyanokat, akik képesek gondolkodni. Én a történelmet és a földrajzot is a sutba hajítanám.

– Nocsak! – mondta erre Lawson.

– Úgyis szóba kerülnének tanítás közben. Például, egy hetet elidőzhetnék egy New York-i tűzvészről szóló újságcikken.

– Az aztán az egész világot lánggra lobbantaná, hogy úgy mondjam – mosolygott Lawson.

– A jelenlegi rendszerben a tanár nem is jut szóhoz. Már épp elérne a témája érdekes részéhez, amikor Maggie Brown felpattan, és közli: „Tanár úr! Most már főzésóra van!” Az elhivatott tanár erre berekeszti magát, a lányok pedig kimasíroznak a teremből. A fogalmazást, olvasást és számtant meghagynám a tanmenetben. A torna és a zene a pihenés részei lennének, a rajzot pedig a szabadban töltött tevékenységnek tenném meg, jó idő esetére.

– És mi lenne a mesterségek megtanításával?

– Minden iskolának lenne egy műhelye, ahol a gyerekek megjavíthatnák a biciklijüket, vagy repülő sárkányt megnyilakat készíthetnének, de formális gépészeti oktatás vagy kötelező famegmunkálás-óra nem lenne. Az ilyesmiket csak tizenhat éves kortól vezetném be.

– Tizen mennyi?

– Tizenhat. Tudja, a tanítványaim mind húsz éves korukig az iskolában maradnának, ugyanis nem kéne pénzt keresniük. Tizenhat éves korukban szabadon választhatnák meg, mit akarnak tanulni. Tegyük fel, hogy az egyik a műszaki tárgyakat kedveli. Ideje nagy részét a műhelyben és a rajzasztalnál tölti. A gondolkodás tanulása viszont folyamatosan jelen van. Tanul politikai gazdaságtant, eugenikát, evolúciótant,

filozófiát. Tizenyolc éves korára már olvasta Nietzschét, Ibsent, Bjornson, Shaw-t, Galsworthy, Wellst, Strindberget, Tolsztojt, már ha mindezeket szereti.

– Ó!

– Nyilvánvalóan, nem állítom, hogy akár százból egy is Ibsent fog olvasni. A többség, ha megteheti, akkor mindig inkább kihátrál a gondolkodás alól. Jó szerelő, gépíró és asztalos válik belőlük, többnyire. A lényeg az, hogy minden tizenéves gyereknek adassék meg a lehetőség, hogy gondolatokkal találkozzon.

– Ezt kötezelővé tenné? Például az a gyerek az osztályában, Willie Smith, gondolja, hogy ha húsz éves koráig maradna iskolában, akkor többet tanulna?

– Nem – én senkit nem kényszerítnék arra, hogy maradjon, de manapság a Smith-féle ostobákkal vannak tele az egyetemek, és nagyon élvezik. A társasági élet maga után vonja, hogy az ember okosodik kicsit. De tegyük fel, a vita kedvéért, hogy a gyerekeknek nem muszáj tizennégy évesen munkába állniuk, hanem maradhatnak – máris minden iskola egyetemmé változna.

– És még három hete sincs, hogy maga úgy szidta az egyetemeket, mint a bokrot! – vigyorgott gúnyosan Lawson.

– Én most az egyetemi élet közösségi oldaláról beszélek – magyaráztam – , azzal pedig nincs semmi baj. Az oktatási oldala viszont többnyire rémes, mert magoláson alapul. A vizsgákra még a botanikát és zoológiát is megtanultam, de egyikről se tudok semmit; örültem, ha megjegyeztem olyan szavakat, mint Caryophylacia, vagy valami ilyesmi, nem hogy azt tanultam volna meg, hogy a virágok miért konyulnak le esténként. Angolból pedig azt magoltam, mit mondott Shakespeare-ről Hazlitt és Coleridge, miközben az *Othellót* kellett volna olvasnom. Az egyetemnek az a nagy hibája, hogy nem kapcsolja össze az oktatást a mindennapi élettel. Tanulhat az ember egy csomó badarságot a szillogizmusokról, meg

pentaméterekről, de arról egy árva szó nem esik, hogy mi folyik odakinn az életben. Nem csoda, hogy az oxfordi meg cambridge-i professzorok folyton arról panaszkodnak a folyóiratokban, hogy egy egyetemet végzett ember számára az élet már mitsem adhat.

– De hát, nem pont ezt akarta? Hogy az iskola ne gyakorlatias embereket képezzen. Teoretikus kéményseprőket akart, nemdebár?
– szegezte nekem Lawson.

– A jelenlegi egyetemek se praktikus, se gyakorlatias embereket nem képeznek. Én olyan egyetemet szeretnék, ami gondolkodó embereket produkál. A közelmúlt legnagyobb gondolkodói Wells, Shaw, Chesterton – egyik sem hiszem, hogy ezekre az elit egyetemekre járt volna.

– A magasztos gondolatok nem fogják a világot működtetni – felelte Lawson.

– Ezt sajnos nem tudom megítélni, mivel jelenleg szép, öreg hazánkat inkább gondolatok *nélkül* működtetjük. Az igazság az, hogy mindig több lesz a munkás, mint a gondolkodó ember. Míg egy fickó a földi paradicsom létrehozásán törli a fejét, a másik kilencvenkilenc szorgalmasan gyártja az autókat meg fapadokat.

H. G. Wells mindig is a jobb szakképző iskolák mellett szólalt fel: több kutatást, több találmányt szorgalmazott. Erre is mind nagyon nagy szükség van, de én ennél is többet akarok; a tudomány és művészetek mellett a gondolkodás képességét is csiszolni szeretném.

– Miért, nem ez történik?

– Nem – mondtam – , közel sem. Az átlag „művelt” ember ostoba fajankó. Az orvosok remek szakképzést kapnak az egyetemen, de rengeteg olyan doktort ismerek, aki számára a szocializmus nem kongat meg más harangot, mint a gazdag és szegény közötti mély árok szlogenjét. Amikor az oszteopátia bejött az országba

Amerikából, az orvosok ezrei kiáltottak kígyót-békát rá; csak néhányan vették a fáradságot, hogy leüljenek tanulmányozni, van-e benne valami használható. Ugyanígy volt az inokulációval; az orvosok, mint a birkák mennek az ellenmérgekben hívők táborával. Egyetemista koromban láttam egyszer, hogy egy csapat orvostanhallgató megrohmozott egy élveboncolás-ellenes boltot, és biztos vagyok benne, hogy a tömegeből egy embert sem találtam volna, aki valaha is elgondolkodott az élveboncolásról. Vagy itt vannak a női jogok – vesse fel bármelyik jogásznak, biztos, hogy elmebetegnek fogják nézni.

Érti már, mire akarok kilyukadni? Elsőrangú orvosokat, mérnököket és vegyészeket akarok, akik hajlandók a közvetlen közelükben lévő dolgokon túl is látni. A szakértők korszakát éljük. Na, ez a nagy baj! Valaki, Matthew Arnold[4] talán, olyan emberideált képzelt el, aki mindent tud egy bizonyos témáról, és minden másról egy kicsit. Na, ez össze is foglalja az oktatásunkat.

– Igen, ez áll a skót iskolai törvény háttérében – mondta Lawson.

– Igen, én is ettől félek: millió dolgot akarnak beletömni a gyerekek fejébe, ami az életben kutyafulét sem ér.

– – – – –

A tegnapi beszélgetésem Lawsonnal megint ráébresztett arra, mennyire reménytelen iskolarendszerben gondolkodni, amíg a gazdaság így működik. Én úgy gondolom, hogy ennek a nemzetnek van elegendő pénze arra, hogy tisztességesen iskolázza a gyerekeket. Kíváncsi vagyok, hogy a kötelező katonai szolgálatot szorgalmazók mit szólnának, ha elejteném nekik, hogy amennyiben egy ország megengedheti magának, hogy a fiatalságát elvonja a profitot termelő iparból a katonaságba, akkor azt is megengedhetné, hogy a gyerekek húsz éves korukig

maradhassanak iskolában.

Amit az iskolában tanulunk, sehova nem vezet; amit a skót oktatási törvény előír, az a nagy semmivel egyenlő. Hogy az ördögbe tudna egy gyerek utópiát gyártani, amikor földrajzot, természettant kell magolnia, vagy épp a famegmunkálóműhelyben rostokol? Az oktatásnak arra kellene felhívni a gyerekek figyelmét, hogy a világ rosszul működik, és Kitchenernek a plakátról azt kellene az arcunkba kiáltania: „Az országnak te kellesz – arra, hogy rendbetedd!”[5]